

Д. Петровський.

**РЕВОЛЮЦІЯ І КОНТР-РЕВО-
ЛЮЦІЯ НА УКРАЇНІ**

НЮ ЙОРК, Н. Й.

1921 РОКУ.

Д. Петровський.

РЕВОЛЮЦІЯ І КОНТР-РЕВОЛЮЦІЯ
НА УКРАЇНІ

ЦІНА 30 ЦЕНТІВ.

НЮ ЙОРК, 1921.

В Друкарні Видавничо-друкарської Спілки "Робітник".

30 St Marks Place

New York, N. Y.

Велика революція могутним ударом потрясла сном віками сковуючим народи Росії. Як би в казці, з нутра землі повстали диво-лицарі і рушили в похід за кращу будуччину. А під ряд з ними, з борцями за світлу будуччину, появились із гробів мерці, котрі, як тіни, направились заслонити шлях до сонця. Повстала величезна титанічна боротьба. Розпочалась велика соціальна революція, котра все більше поширювалась і поглиблювалась.

Ні в одній частині Росії та титанічна боротьба помежи силами минувшини і творцями будуччини не переняла таких всебічних і заплутаних форм, як на Україні. Під гуркутіння артилерії соціальної революції Україна зробилась ареною божевільного "танцю мерців".

Замаяли взори давно минувших днів. Загули старі паролі і старі кличі. На сцену виступили "вільні козаки" і "гайдамаки", "кошові" і "атамани". А пізніше той танець мерців був увінчаний "бунчуками" і "булавами".

Підряд з червоним прапором революції, розвіявся жовто-блакитний прапор самостійництва. Під ряд з червоним козацтвом появились і гайдамаки. Під ряд з кличем інтернаціоналу — "пролетарі всіх країв єднайтесь", — появилсь "катихизм" — України, що означав: "Всі люди твої брати, тільки москалі, ляхи, мадяри, румуни і жида — це вороги нашого народу."

Часами здавалося, що мерці не тільки здержують могутній наступ революції, але що вони навіть повертають нас до старих, давно відживших часів. Здавалося, що оживає стара Запорозька Січ минувших віків з всіма її подорожниками.

Але є закон історії, котрого перемогти нікому не-

дозволено. Він каже: “Всі великі всесвітно-історичні події і особи появляються в історії два рази. Першого разу як трагедія, а другого разу як фарс” (Маркс). І безславні нащадки старої України зробились лише мізерною карикатурою на своїх могутніх батьків.

Чим була Запорожська Січ в старовину?

Гоголь назвав ту Січ гніздом, звідки вилітали орли, горді і кріпкі як льви; гніздом, звідки розливалась воля і козацтво по всій Україні. Але не тільки Гоголь пристрасно любивший Україну і її старовину, так високо висловлювався про Запорожську Січ. Російський історик Ключевський, який відносився холодно-кровно до України і до січовиків, примушений був признати, що Запороже — “повстанська пристань для пригніченого руського населення”. А Плеханов, винайшовший історичні причини безсилля козацьких бунтів показав, чому ті повстання були страшнішими для царів, бояр і поміщиків, ніж самі татарські орди.

Ватагами мандрувала голота, маркітани, поневолені селяни за пороги Дніпра і огородившись Січею, вони провадили боротьбу не на життя, а на смерть з всякими гнобителями. Було много відваги і смілости в тій козацькій Січі. Вона заставляла труситись і дрожати королів і царів, князів і ханів, поміщиків і арендарів. І не раз Запорожська Січ сміло і мужно билась з сильними властителами того часу. Запорожці, подібно козакам Приволжя і Дону, не в силі були протиставити старому крєпацькому устрою, лад заснований на економічній рівності. Козацька старшина розглядала козацтво, як упревілювані верстви. Все-ж таки Запорожська Січ була бунтом тих, кого, як висловлювався Богдан Хмельницький “виснажували, як останніх рабів.”

Обставини склались так, що на Україні боротьба проти поміщиків і арендарів окрасилась в національний кольор. Бачив поневолений селянин, бажаючий свободи, що єго виснажують польські поміщики. І він оголосив війну “ляхам”. Бачив він, що його обдирають арендатори. І пішов він у бій проти “жидів.” Відчував він, що під кличем зібрання Русі московські царі пригнічують трудовий нарід і він зненавидів “москалів.”

Не знав селянин того часу, що і на берегах Висли зедеться глуха боротьба. Він не знав, що тії-ж ляхи пани, котрі днуть з него сім шкур, не меньше жорстоко псводяться з польськими селянами. Не знав український селянин того, що і єврейська біднота стогне і гірко ридає під тягаром лихварів та рабів. Не довідався він теж, що в Московії проживають не одні царі, та бояри, а що і там рішучо і могутно виступає селянин проти поміщиків, що Жигулівські ліси та гори Волги переховують таких же відважних козаків, як і пороги Дніпра. Він не знав про те все, і він борювся під кличем: “Бий ляхів, жидів і кацапню.” Але і під таким кличем Запорозька Січ лишилась гніздом бунту, повстання рабів проти своїх гнобителів.

Зовсім иньші “гнізда” будували безславні нащадки запорожців. З нових гнізд не воля розліталась а рабство. Вважаючи себе заступниками діла запорожських січовиків, вони боролись не проти гнобителів. Вони звернули свої удари проти революції праці, прикриваючись знаменами тих, котрі той прапор свого часу гордо і сміло підіймали.

Тільки в однім змислі “петлюрівці” будьто продовжували діло запорожців. Подібно січовикам

старовини і “петлюрівці” часів нашої великої революції пішли походом проти “жидів”, “ляхів” і “москалів.” Але і тут пародія лише зовнішня. Запорожська Січ мала на меті перш всего боротьбу з польськими поміщиками,, єврейськими арендаторами і російськими боярами. А петлюрівські гайдамаки звернулись головним чином на єврейську бідноту і війну оголосили вони не царській, не буржуазній Росії, а робітничо-селянській Совітській республіці. З ляхами, панами і з нащадками московських опришків — Каледіном і Корніловим — вони були в союзі. Натурально, що боротьба “петлюрівців” була тільки фарсом, карикатурою на ту героїчну боротьбу, яку підняли були селяни України в старовину.

II. РЕВОЛЮЦІЯ І ЦЕНТРАЛЬНА РАДА.

Україну спіткала тая-ж доля, що єї соперницю Польщу. Польща була поділена поміж трома державами: Росією, Австрією і Німеччиною. Україна-ж була розрізана тільки на дві частини: менша (Галичина) відійшла до Австрії, а більша — до Росії. Але розрізана на кусники Україна жити не переставала. Вся праходи російських царів викрислити Україну з історії народів показали даремними.

Русофільська політика самодержавців довела тільки до того, що українське село фактично лишилось поза межами всякого культурного життя. Тільки по містах русофільська політика дала де-які наслідки в бажанім для російських царів напрямі. Місто зробилось дурним провідником русофільської політики в силу двох причин: через змішання складу міського населення і більше близького контакту українських городів з за-

гально-російськими культурними центрами. По містах під русофільську політику підпадали і виходці з українського села.

А українське село прозябало в пітьмі та дикунстві. Статистика показує нам, що українське село відставало навіть від безграмотної Росії. Вдалечі від всякого нового культурного життя, українське село лишилось вірним своїм заповітам старовини. Його старина жила в його співах, легендах і переказах, котрі переходили з уст до уст, з покоління в покоління.

Не дарма Гоголь писав: "Співи для Малоросії — все: і поезія, і історія, і батьківська могила. Хто не приникнув в них глибоко, той нічого не довідається про минувший побут теї уквітчаної частини Росії". Розумів також і російський поет Кольцов, що українські пісні "виразні, смутні, протяжні, звучні і повні переказів рідної старовини".

Українське село в співах виявляло і свій біль і свій смуток і свою любов до рідної батьківщини. І всякий замах російських царів на самостійне українське життя, відгукувалося все в серцю українського селянина глибоким і умучливим стражданням.

Час перед приходом нашої великої революції визначався особливо диким походом самодержавної реакції проти України. Як тільки розпочалась війна (1914.) р. українці і євреї були зачислені до підозрілих. Самодержавна Русь налягла з особливою силою на українців в той час, коли вона тимчасово заволоділа Галичиною.

Недивно отже, що величезні маси українського народу зауважили в лютневій революції 1917 р. перше всего освободження від страхіть національного гнету. Українські кружки, працююванші під землею, стали зра-

зу підхоплені національними масами і винесені на поверхню революційної філії.

Ті підземні кружки, особливо “Товариство українських поступовців” (ТУП) і “Революційна українська партія” (РУП) заклали початок печальної пам'яті Центральної Ради.

“Народе український — писала Центральна Рада в своїм першому поклику, — розірвались вже віковічні кайдани. Прийшла воля всьому пригніченому люду, всім поневоленим народам Росії. Настав час твоєї волі і твого пробудження до нового, світлого, творчого життя, після двохсотлітнього сну”. І далі: “Народе український, перед тобою шлях до нового життя. Сміливо-же виступай на той великий шлях і во ім'я щастя свого і щастя будучих поколінь Неньки нашої України, могутньою рукою твори своє нове, вільне життя”.

Початково Центральна Рада будувала для себе дуже скромненьку національну будівлю. Вона не тільки не говорила про відокремлення від Росії, але вона навіть не виставляла ідеї федерації народів Росії. Домоганням автономії вичерпувалась вся її політична програма. В своїх практичних директивах вона була багато ще скромнішою.

В першій телеграмі розісланій українськими кружками ми читаємо: “Час нестоїть! Берімося до праці. Висилайте депутацію до уряду, з невідложеним домоганням українського народу: українські школи, гімназії, університет, українська мова в урядових інституціях, повернення засланих галичан. Відроджуйте і закладайте просвітні кружки. Роздавайте прокламації, організуйте збірку на національний фонд, зложений в Києві” (4. марта, 1917. р.)

Такий був пробний клич, кинутий тою Централь-

ною Радою, котра пізніше видала універсал про відокремлення України від Росії і заключила союз з правительством Вільгельма.

ІІІ. ПЕРШИЙ УНІВЕРСАЛ.

Події насувались так скоро, як блискавиці. Вся Україна покрилась сіткою селянських спілок. В війську українці радісно і торжественно стрічали поклики Центральної Ради. Поширились ряди шумливих многолюдних українських зїздів, які відбувались під прапором боротьби за національну автономію.

Ця боротьба проявила всю вагу національної справи на Україні. Національний рух, в користь автономії спіткнувся на серйозне відперття, як з боку центрального правительства, так і з боку не українських і зрусифікованих українських груп, переживаючих на території України .

14 марта до председателя Тимчасового Уряду, князя Льва, загостила делегація від українських організацій, котра виложила тії-ж самі домагання, які були сформовані в телеграмі з 4-го марта. Тимчасовий уряд, в особі свого председателя, піднісся більше ніж холодно до скромних національних домагань українців. Тимчасовий уряд задовольнився ілюзією, що революція зроблена лише для того, щоби на місці негідного уряду Миколая ІІ. завести новий уряд, здатний створити єдину велику неділиму Російську державу, розповсюднуючи свою власть аж до Константинополя.

Правительство “єдиної неділимої” Росії, правительство Гучкова, Мілюкова віднеслось не меньше ворожо до національних домагань українців, ніж правительство Миколая ІІ.

Відношення Центрального Правительства до української справи було як раз на руку тим самостійницьким групам, які вже тоді почали підіймати голови. Ще за п'ять днів до того, як делегація мала загостити до князя Львова, в Києві утворився офіцерський клуб імени гетмана Павла Полуботка. Відповідь Львова гетманам дуже допомогла.

Тимчасом Центральна Рада перестала бути урядом об'єднуючим случайні українські групи. Зїзди селян і жовнірів подали їй нових виборців з строгими дерективами боротись за вільні права України.

Політику правительства Львова, Гучкова і Мілюкса продовжувало і те нове правительство, котре сформувалось пізніше і котре включило в свій склад соціялістів з рядів меньшевиків та соціялістів-революціонерів. Політика Центральних правительств попхнула, або ліпше оправдала Центральну Раду в її заяві в першій універсалі, з 10-го червня: "Ми думали — писала Центральна Рада в своїм універсалі — що Центральне Російське Правительство подасть нам руку для цієї праці, що в згоді з ним ми, Українська Центральна Рада, зможемо установити лад на нашій землі. Але Тимчасове Правительство відкинуло всі наші домагання, відопхнуло протягнену руку українського народу. Ми вислали в Петроград своїх представителів, щоби вони доручили там наші домагання. Всі наші домагання наше Центральне Російське Правительство знехтувало".

І універсал кінчається: "Если Тимчасове Російське Правительство не може дати нам ладу, если воно не хоче взятись разом з нами за велику працю, то ми сами на себе повинні взяти ту роботу. Це наш обовязок перед нашою батьківщиною і перед тими

народами, що проживають на нашій землі. І тому то, ми, українська Центральна Рада, видаєм цей універсал до всего нашого народу і оголошуєм, що “від нині ми самі будем творити наше життя.”

Але і в цім універсалі, котрий являється вивозом Центральному Правительству, Центральна Рада в самих своїх домаганнях дальше автономії не йшла.

В тім універсалі ми читаємо: “Хай Україна буде вільною. Не відокремлюючись від усеї Росії, не розриваючи з Російською державою, хай український народ має право на своїй власній землі кермувати своїм життям.”

Так писала Центральна Рада в місяцю червню 1917 року.

Але самостійників піддержувало не тільки Центральне Російське Правительство. Були ще і иньші чинники, що ділали в тім-же напрямі.

IV. МІСТО І СЕЛО.

Підвалиною національного руху було головним побутом українське село і жовніри, що походили з села. Українські міста віднеслись більше ніж холодно вато до українського національного руху. Вже 1-й український національний зїзд (6—8 квітня) викликав острій конфлікт межі українськими групами і неукраїнськими. В місті Києві ходила чутка, що нібито той зїзд мав собі за ціль оголошення українського Установчого Зібрання. Всі неукраїнські партії насторожились. Народи, які були в тій справі, показали, що неукраїнські групи продовжували тую-ж лінію, що і Центральне Російське Правительство.

На зборах було два табори: український і не-

український. З одного боку виступали російські каде-ти, російські меньшевики, і російські есери, а з друго-го виступав український національний блок. Ті наради закінчились миром. Але вони положили першу межу в відношеннях української і неукраїнської демократії.

Для справедливого розуміння тої прірви, котра поступенно поглиблювалась межи українським і неукраїнським населенням на Україні, не пошкодить пригадати собі і другий інцидент. Частина українських жовнірів захотіла присвоїти собі імя “полка Богдана Хмельницького”. Так звана російська демократія перелякалась. Вона звернулась з запитом до головнокомандуючого полуднево-західним фронтом, до генерала Брусілова. Він відповів так, як належало відповісти розумному генералови. “В київській гарнізоні є досить військової сили” — такий був змісл лаконічної відповіді генерала Брусілова.

Ті суперечки остро відбивали складні і запутані відношення поміж містом і селом на Україні.

Україна і по нині представляє з себе типічну землеробську країну. Місточка фабричні і заводові присілки, неначе топляться в безмежнім морю сіл, піль, лісів, долин і степів. Скількість великих міст не значна. До того-ж міста України уявляють з себе більше торговельні ніж промислові центри. Поверх три четверті населення зайнятих в сільським господарстві. Число осіб зайнятих в торгівлі і транспорті є трошки меньше як число осіб зайнятих в фабрично-заводовій і гірницькій промисловости.

Промисловість України занята головним побутом виробом селянсько-господарських сирівців. Вона у всіх відношеннях злучена з селом, являючись як би єго натуральним продовженням і доповненням. Єсли до

того додати, що українське село багате величезною масою бідаків і пів-пролетарів, то тоді складеться точне представлення про той соціяльний ланцух, котрим звязано спільно українське село з українською промисловістю.

Величезна більшість українських заводів і фабрик знаходиться поза межами міст, поблизу сіл та присілків. Ті промислові підприємства обслуговуються переважно робітниками не відлучившимися ще від села. Сезонна праця на цукроварнях, монопольних і прочих заводах, дає побічний заробіток малоземельному і безземельному селянству. А тих селян — малоземельних і безземельних — на Україні було за досить. Середній земельний наділ на мужицьку душу по всій Україні давав не більше двох десятин. Більша частина дворів мала менше 3 десятин.

Малоземельне і безземельне селянство являлось промежутним звеном, звязуючим селянську бідноту з міським пролетаріатом. Здавалось би, що економічна будівля України сприяє гармонійному союзові поміж містом і селом.

Але історії вигідно було збудувати високу стіну межі трудовими масами, економічно звязаними межі собою. Українське село заселене переважно українцями, в той час, коли в місті проживають величезними масами росіяки, євреї і поляки. Українське місто і українське село виявляють з себе як би окремі культурні світи. Місто відноситься з високомірним призи́рством до "хахляцьких лахів" і до "хахляцької мови" а село ворожо задивляється на чуже єму місто, втіляюче в собі старинні пересуди про заселення єго "москалями, ляхами і жидами"... До того ще український селянин здібає в місті велике число московських

чиновників, єврейських купців і польських поміщиків.

В добу нашої першої революції, (1905—1917) поділ межі містом і селом неначе би затерся. Селяни і робітники України рука в руку бились проти царату і селяни з охотою признавали руководство спільної боротьби з пролетаріатом. Українські маси віддавали свої голоси соціал-демократії і через їхнє голосовання пройшла частина теї соціал-демократичної фракції 2-гої Державної Думи, котра занесла таку світлу сторінку в історію боротьби пролетаріату.

Іншими шляхами простував розвій революції 1917 року. Наша велика революція родилась в обставинах світової війни, котра заразила увесь світ шовіністичним і патріотичним запалом. Місце соціалізму заняв соціал-патріотизм. Заповіт Першого Інтернаціоналу — “освободження праці являєсь не місцевою, не національною задачею, але соціальною задачею” уступив місце новому кличеви: “Вітчизна перше всего”. По злій іронії судьби соціалістичні партії Другого Інтернаціоналу, уважаючи себе заступниками Першого Інтернаціоналу, поробились не меншими патріотами ніж ті, що запалили пожежу світової війни. Англійські і німецькі капіталісти вважали для себе можливим зійтись під час війни в цілях поділу спільних барисів. Шайдеман-же і Тома боялись протягнути один другому руку для того, щоби положити кінець безглуздій бойні!

Світова трагедія знайшла свій відгук і на Україні. Українські соціал-патріотичні партії в жаднім случаю не хотіли погодитись межі собою. Російські соціал-патріотичні партії числили себе покликаними врятувати від розпаду “єдину неділиму Росію”, а українські соціал-патріоти твердили: “Спочатку добудемо

національні права, а опісля вже подумаємо і про соціяльну боротьбу.”

Гризота межі українськими і російськими соціал-патріотами підготовила відповідний ґрунт для праці українських самостійників і гетьманців. Межа межі містом а селом заострилась, прірва межі українськими і неукраїнськими масами поширилась.

І скоїлось те, що в той момент, коли історія поставила ребром питання про соціяльну революцію, Україна зробилась ареною напруженої і жорстокої націоналістичної боротьби, котра одночасно розколювала трудові маси, як по лінії поділу поміж селом і містом, так і по лінії поділу національності.

В місяцю червню, Винниченко це зрозумів і відчував, яка велика небезпека пригрожує молодій Україні. Він застерігав самостійників, котрі під душенням репресій Керенського заговорили про розрив з Росією.

“Я можу сказати отверто — говорив лідер українських демократів, — шлях повстання з фактичної сторони для нас не можливий. Єслиб навіть розпочалось повстання, то наші великі міста не пішлиб за нами . Вони будуть нашими через два-три роки. Тепер ми маємо силу лиш по селах і довели би край до різанини і анархії. А до цього нашим обовязком не допустити.”

Не допустити до того змоглаб тільки міцна партія, стояча на чолі соціялістичної революції. Але партія соціялістичної революції (комуністів-большевиків) була за слаба на Україні. Єї голос ледви звучав тоді, коли Україна почала котитись в обійми Вільгельма.

Декотрі спроби вратувати Україну від катастрофи робили єврейські соціялістичні партії взагалі і “Бунд” зокрема. Але показалось, що помирити українську

соціал-патріотичну демократію з російською соціал-патріотичною не так то легко.

V. ТИМЧАСОВА УГОДА.

Перший універсал викликав велике замішання в Пітері. Захвилювалось Тимчасове Коаліційне Правителство; зашомотався Всеросійський Зїзд Совітів, котрий тоді засідав в Пітері. Під давлінням представителів Української Центральної Ради, Зїзд Совітів нарешті рішився признати автономію України.

Тепер вже ні для кого не є тайною, що соціялісти в Тимчасовім Правителстві відогрالی ролю буржуазних закладчиків. Така вже судьба випала на долю всіх партій Другого Інтернаціоналу. Кавцький відограє ролю “независимого,” підніжка вільсоніського педесталу. Тома і Дюма служили агентами “тигра” Клеменсо, Носке ратує німецьку буржуазію від спартаків і навіть від страйкуючих робітників. А Церетелі мимо своєї волі підготовляв тимчасову побїду Корнілова

На долю Церетелі випало сотворити комісію, котраб поїхала вести переговори з Центральною Радою. Далеко від церберів, охоронявших соціялістів в Тимчасовім Правителстві, Церетелі перемиг себе. Він сміливо пішов на угоду, рішившись признати від імени Тимчасового Правителства автономію України.

Центральна Рада відгукнулась на ту угоду “другим універсалом.” Втім універсалі ми читаєм:

“Ми, Центральна Рада, завсігди обстоювали за тим, щоби не відокремлювати України від Росії, вкупі зо всіма єї народами співділати для розвою всеї Росії і зєднанню єї демократичних сил, з задоволенням приймаємо поклик правительства до єднання...”

Кадети показали більше витревалими політиками, ніж соціялісти. Вони на угоду не хотіли йти. В пімсту за самочинний поступок Церетелі вони покинули Тимчасове Правительство і... доручили соціал-патріотам самовласно розправитись з першим вибухом революційного пролетаріату, з липневим повстанням.

Великий випадок: другий універсал, датований третього липня, в той день, коли робучі Пітера виступили з домаганням передачі влади Совітам.

Ціною придушення липневого повстання, соціялісти купили право в буржуазії співробітничати з нею. Впрочім, кадети цим даром пролетарської крові не задоволились. Вони почали енергічно направляти човни революції взад, до реставрації (відновлення “демократії”).

Само собою зрозуміле, що кадети також розпратились різко з тею угодою, яку Церетелі самочинно, без їхньої угоди заключив з Центральною Радою. Вони вжили залюбки звісної методи царського сенату і убили угоду при помочи єї “пояснення”. Послідувала інструкція, яка так підставно “розяснила” національну автономію України, що від неї лишились одні тільки спогади.

Центральна Рада примирилась. Як типічна представниця політично невитревалі дрібної буржуазії, вона вміла тільки кидатись з сторони в сторону. Але заглохло всеросійською реакцією і в неї опустили руки. Центральна Рада притихла а українські мракобіси вище підняли голову. Провал угоди закріпив позиції воєвничого націоналізму.

Центральна Рада заговорила дужче і голосніше лише після того, як Корніловська авантура, виродившася на могилі задушеного липневого повстання, скрахува-

ла. Центральна Рада зараз заговорила голосніше. Але в її голосі вже відчувались нові ноти, ноти навіяні провалом нової тимчасової угоди.

“Нам не можна нічого ждати від Росії і від її “демократії”. Такий був зміст тих нових висновків.

За словом пішло діло. Розпочалась шалена робота по українізації війська, розпочалось підготування державного механізму, самостійної України.

Межі підготовляючими заходами заслугує особливої уваги організація вільного козацтва (вересень 1917 р.) котре пізніше зробилось підвалиною кулацької реакції на Україні.

Здвиг в право в Росії спричинився такому ж здвигу вліво в тім-же напрямі і на Україні. Здвиг-же вліво, тільки набоем вдарив по Україні і викликав вній підняття націоналізму. Українські мракобіси могли торжествувати свою побіду. Вони неначеб-то робились незалежними від соціалістичної революції в Росії.

VI. УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛИКА.

Кадети зазначили призначення Тимчасовим Правительством автономії України виходом з Уряду. Правительственні соціалісти показали менше витревалими політиками. Вони лишились в коаліційному уряді і після того, як воно фактично відобрало українську автономію. Виконуючи службу вірою і правдою російській реакції, урядові соціалісти тим самим спричинились зміцненню реакції на Україні. І в той час, коли рсбїтники Пітера отверто організували своє повстання, українські націоналісти потайком по своїх канцеляріях пильно готовились до захоплення влади. Вони вживали всіляких заходів для того, щоби події не захопили їх роспорошеними.

Вигідний момент скоро нагодився. Вибухло жовтєве повстання. Відгуком того повстання був бій між Совітськими військами і військами Керенського в Києві. Перевага схилилась в бік перших. І от, тоді Українська Центральна Рада виступила взброєно, з зовсім приналагодженим державним апаратом і перебрала владу в свої руки.

Большевики на Україні були занадто безсильними, щоби покористатись плодами своєї побіди. І Центральна Рада захопила в свої руки владу, завойовану большевиками.

Центральна Рада була тоді окружена ореолом слави. Вона мала в своїм складі по сто представителів від селянського, військового і робітничого зїздів. З ній були представлені многі Совіти, селянські спілки а також соціалістичні партії иньших націй. (Російські, польські і єврейські). Большевицький переворот зробив здвиг вліво на час межі українськими і неукраїнськими соціалістичними партіями. Останні вибрали Ради як найменше зло.

Початкові діячі Ради, неначе спізнавали, що вони завдячують свою владь большевицькій побіди. Орган головачів Ради (українських соціалістів) на перших порах опянів від побіди і навіть дав торжественну присягу, що "український народ ніколи не забуде теї услуги, котру учинили єму большевики". В той час діячі Центральної Ради усильно загравали з большевизмом і з большевиками.

А в большевицьких рядах царила тоді певна розтерянність. Пятого падолиста Совітський орган "Пролетарская Мисль" відповідав на запит, — "Кому належить влада на Україні"? — такими словами: "Українська Центральна Рада, як краєвий орган, може зро-

битись краєвим органом влади на Україні.” В тім же наряді висловились і большевицька фракція на об'єднанім засіданню Виконавчого Комітету Совіта Селянських Робітничих і Жовнірських Депутатів. “Краєвою владою являється Центральна Рада, при чім фракція домагається скликання зїзду Совітів Робітничих Жовнірських і Селянських Депутатів України, для реорганізації Центральної Ради в Центральну Раду Робітничих Селянських і Жовнірських Депутатів”.

Виявилось вражіння, що спір проводиться про декотрі зміни форми правління. Оборонці Центральної Ради здобули собі моральне право твердити, що Центральна Рада являється опором робітничо-селянської влади. Тим більше що всі українські партії, включаючи і чорносотенну партію самостійників, уступаючи духови часу, тимчасово поназивали себе соціалістичними.

Ця плутанина була на руку реальним політикам Центральної Ради. Вони використали момент, щоби закріпити за собою владу. Діячі Центральної Ради вже тоді показали себе дуже ловкими і хитрими дипломатами. Але історії не обдуриш. Жовтневий переворот поставив ребром питання не про форму правління а про зміст революції. І Центральна Рада повинна була дати ясну відповідь на ті питання.

На долю російських соціал-патріотичних партій випало попхнути Раду на отвертий політичний крок проти Совітської влади. По їхній ініціативі і під їхнім давлінням Рада прийняла резолюцію, в якій осуджувала жовтневий переворот. Та резолюція вповні виявляла настрій і українських соціал-патріотичних партій. Ріжниця поміж російськими і українськими

партіями була лише та, що останні представляли дипломатію в політиці.

Семого падолиста Центральна Рада сміливо кинула вивоз Совітській владі. Вона опублікувала “третій універсал”, котрий починається такими словами:

“ Настав тяжкий час для Російської республіки. На півночі, в столицях шаліє горожанська війна, кровава боротьба. Центрального Правительства нема і по всім краю шириться безвластя, безладдя і анархія.”

Цими словами Центральна Рада зовсім определила своє відношення до жовтневого перевороту. Але ділячі Центральної Ради в той час ще не посміли оголосити відокремлення України від Росії. В тім же 3. універсалі ми читаєм: “Не відокремляючись від Російської республіки і заощаджуючи єї єдність, ми твердо станемо на нашій землі, щоби силами нашими помогти всій Росії, щоби вся республіка Російська зробилась федерацією рівних і вільних народів”.

Такі слова не потребують більшого пояснення. Третій універсал мав своїм завданням не тільки оголосити Українську Народну Республіку, але і вступити в ряди активних борців проти Совітської влади.

Третій універсал був ставкою на Калєдіна і на решту проти-совітських напрямів. Він заключався в отвертій поклик до рішучої боротьби проти большевизму (“анархії”): “Горожани — закінчує універсал. — іменем Української народної республіки в федеративній Росії, ми, Центральна Українська Рада, кличемо всіх до рішучої боротьби з всяким безвластям і анархією і до дружного великого будівництва нових державних форм”... Орієнтація на Калєдіна і була першою причиною до конфлікту з Совітською властю в Росії.

Так народилась Українська “народна республіка.” Третій універсал викликав широке співчуття в різних закутинах України. Здавалось, що національне визволення, заповіджене лютневою революцією, зробилось фактом. Трудові маси в той час ще не розуміли тої ролі, яку Центральна Рада була покликана відіграти в історії молодої України.

А Центральна Рада дійсно твердо стала на ноги і почала готуватись до рішучої боротьби. Зусильним темпом поширилась організація “вільного козацтва”. Появились відділи “білої гвардії.” Тіні минувшини почали згущатись по небі. Українська реакція вперше показала своє обличчя.

Большевики, віддавши плоди своєї перемоги в руки Центральної Ради, спам'ятались. Вони вдарили в трюну. Вже 18. листопада скликаються наради представителів від Совітів для обговорення ново-виготовленого положення. Большевики починають спізнавати, що соціальна революція, “щоби винайти свій дійсний зміст, повинна доручити мертвим хоронити мерців” — (Маркс) і що шлях до торжества революції на Україні лежить не через реорганізацію Ради, а через її ліквідацію.

На 6. грудня був назначений Всеукраїнський Зїзд Совітів, котрий повинен був по ідеї ініціаторів зїзду покласти кінець хазяйничанню Ради. Але Центральна Рада вже тоді пильно слїдила за діяльністю большевиків. Не вступаючи в отвертий конфлікт з ними вона прийняла свої міри, щоби зірвати Всеукраїнський Зїзд. А міри ті сходились ось до чого: Центральна Рада розіслала інструкцію всім спілкам, за що бито не було заповнити зїзд своїми людьми.

Плян Ради вдався. Замість зїзду Совітів зробився

величезний селянський мітинг, котрий з криками, — “слава” — зустрічав діячів Центральної Ради. Частина делегатів лишила той мітинг і переїхавши в Харків оголосила себе зїздом Совітів, котрий і вибрав Всеукраїнський Виконавчий Комітет Совітів.

Почалась боротьба за владу між Українським Центральним Виконавчим Комітетом і Центральною Радою.

Рада стала стягати під свої прапори всі контр-революційні елементи. Рівночасно провадилась класова і політична кристалізація Ради, котра виявила свій ясний вираз в законопроекті про непорушність земельної власности до 40 десятин.

Селяни стали відхилятися від Ради. Рада робилась контр-революційним гніздом.

З легкої руки урядників Центральної Ради побіда большевиків в столиці України описується, як результат успішного наступу Совітських військ під керівництвом знаменитого Муравєва.

Факти, випередивші ту побіду, легонько розвівають ту легенду.

Київські газети з дня 17. січня наводили слідуєче: Вночі з 15. на 16. січня українські полки імени “Шевченка” і “Сагайдачного” довідались, що “вільні козаки” і “біло гвардійці” збираються їх роззуржити за їхню большевицьку прихильність. Полк імени Сагайдачного і частина полку Шевченка направились на Печерск і разом з червоно-гвардійцями захопили арсенал. “Вільні козаки” і “біло-гвардійці” оточили арсенал. Їхний наступ був відбитий”.

Ясно, що Київ був ареною горожанської війни ще до того, як військо Муравєва розпочало обстрілювати місто. Облога розпочалась 20. січня і в тій

горожанській війні стрінулись лице в лице, досить звісні українські полки, імени Шевченка і Сагайдачного з одної сторони, а “біла гвардія”, котра зібрала під свій жовто-блакитний прапор не тільки Українців але також і “істинно-руських” і істинно-польських мракобісів, з другої. Серед війська “вільного козацтва” і “білої гвардії” можна було бачити поважне число гімназистів, студентів, чиновників, офіцерів старої армії і всякої міщансько-інтелігентської наволочі того типічного чорносотенного міста.

Арсинальці виставили такі домагання: “1. Не відложна ліквідація контрреволюції на Україні, розоруження білої гвардії, вільних козаків, офіцерів і міліції, граючої на Україні ролю жандармерії і поліції. 2. Арештувати контрреволюціонерів Капкана, Іванова і ин. 3. Положити кінець переслідуванням робітничої преси, невідложно увільнити з тюрми революційних синів України, і скликати комісію для вишукання причин страти Пятакова і інших революціонерів. 4. Зарз-же спинити демобілізацію України, яка може бути дозволена тільки через Совіти Робітничих і Селянських Депутатів. 5. Зараз скликати Всеукраїнський Зїзд Совітів і передати владу на містах місцевим Робітничим Жовнірським і Селянським Совітам.

18. січня спільні збори Київського Совіта Робітничих Депутатів майже одноголосно постановили організувати страйк, як протест проти націоналістичної і контрреволюційної політики Ради. Лише 20. січня гайська Муравєва підійшли до Київа.

Филя большевизму підіймалась все вище і вище. Харківський Центральний Виконавчий Комітет не зовсім обіймав большевицький рух краю. Він мало був звязаний з українськими селянами і жовнірами,

а міські робітничі Совіти стояли, як остроумно виражався Шахрай, “лицем до Пітера а плечима до України”.

Вихор революційного повстання виявив соціяльну базу Української Центральної Ради. Впала Рада не під ударами того чи иньшого випадкового совітського відділу, а від винищуючого огню тої артилерії, імя котрій — соціяльна революція.

В обставинах шаліючої горожанської війни Центральна Рада отверто показала своє проти-семітське обличче. Вільні козаки і білогвардійці немилосердно поводитись з євреями на тих улицах, що знаходились в їхніх руках. Увесь Київ знав, що при случаї побіди Ради не минути єврейському населенню Київа кровавої лазні. На запит єврейських партій про погромні вибрики вільних козаків, Мартос (предсідатель петлюрівського кабінету, а також член Ради міністрів, захищавший земельні наділи до 40 десятин) дав слідоуючу заяву: “Коли розбиралась в Совіті справа страйку проти Ради то “бундовці висловились за страйком”. Ця замітка очевидно мала собі цілею підбідьорити “орлів вільної України.”

В останню хвилину Центральна Рада спробувала соціяльним законодавством воювати потрачені позиції. Вона швидко приняла цілу низку законопроектів: прс соціялізацію землі, про 8. годин праці і т. п.

Але історії не перехитриш. Центральна Рада впала. Власть, добута нею в результаті побіди большевиків, випала з єї рук. Меч боротьби з большевизмом на Україні перейшов в міцніщі руки побідоносного австро-німецького імперіялізму.

“Тут Центральна Рада призадумалась. Не хотілось розриватись з иньшими народами Росії, хотілось сотворити Російську Федеративну Республіку. З другої знов сторони, необхідно було помиритись з німцями, а то Совіт Народних Комісарів помирився-б з ними за наш кошт. Так неможливо було дальше терпіти тої наруги, яку учинили большевики-великороси на Україні.”

Ми навмисне виписали той повний нагої брехні і цинізму цитат. З нього видно, що основний мотив, попхувший Раду на відокремлення України від Росії, звідився до того, щоби догодити Німцям і при їхній співучасті поконати большевиків.

Близорука політика російських і українських соціал-патріотів довела до того, що Україна стала винесена на міжнародний торговельний ринок і віддана на жир австро-німецьким хижакам.

Лідери Центральної Ради пробували робити приємну міну в справі відокремлення України від Росії. В Винниченка, в того самого Винниченка, котрий не один раз говорив про узли, тісно звязуючі Україну з Росією, вистарчило нагости і цинізму виголосити торжественну промову в справі України “зробившоїся самостійною і ні від кого незалежною республікою.”

Четвертий універсал датований 9. січня. Він народився в обставинах горожанської війни, серед гуркотнень, віщущих близкість соціального грому. Він родився для прикриття злочину Ради в Берестю в цілях спинення бурі соціальної революції.

Четвертий універсал називає Україну селянсько-робітничою республікою, пригрожує скорпіонами всім, хто посміє зробити замах на її самостійність і він утєсь направлений проти Совітської влади взагалі і

VII. БЕРЕСТЬ.

“Третій універсал” був передмовою до відокремлення України від Росії. Політика Центральних Правительств в Петрограді а рівнож і політика російської делократії на Україні дуже спричинилась до зросту українського шовінізму, котрий здобув свій певний вираз в ідеї самостійної України. Але нема ніякого сумніву втім, що в утворенню самостійної України відогравала не аби яку ролю політика австро-німецького імперіялізму. Німецькою революцією ще не зірвані печатки, скриваючі тайни дипломатії німецького штабу. Але того, що ми знаєм про напрям берестських переговорів буде досить, щоби з певністю сказати, що Центральні Держави приложили руку для поневолення України під видом перероблення її в самостійну державу.

А Центральна Рада, побита революцією, могла тимчасово вратувати свою власть тільки ціною запродавння України Німеччині і Австрії. Там національні міжнародні і соціалістичні чинники довели до видання 4. універсалу.

Офіційльний історик Центральної Ради (видання інформаційного бюро міністерства внутрішних справ) дає такі пояснення історії 4. універсалу:

“Німці заявили нашим делегатам в Берестю, що вони зможуть підписати мировий договір з Україною тільки тоді, коли вона признає себе самостійною державою а не частиною Російської Федеративної Республіки. Німці і перше нераз висловлювали бажання, щоби Україна стала вільною незалежною державою, бо вони бачили, що nebude добра і згоди між Українсю і Великоросією.”

Російської Совітської Республіки з окрема.

Палкі промови Винниченка і Грушевського з приводу історичного значіння того акту нікого незмогли спокусити. Дні Ради були вже полічені. Героєм того засідання Ради, на котрім четвертий універсал був опублікований, був український побратим Пуришкевича — самостійник Степаненко а з галерії розносились викрики, від яких віяло духом “істинно-руських” кабаїв.

Четвертий універсал не вратував Ради. Мирові переговори затягнулись і Центральній Раді довелось тікати перше з Києва в Житомир а опісля з Житомира в напрямі до Галичини.

Про те, як відбулась згода Центральної Ради з австро-німецьким імперіялізмом ми знаємо з доповіді прем'єра Голубовича, виголошеного на закритих зборах Центральної Ради в Житомері, в перших днях марця 1918 р.

“Кюльман добре знав наше положення, — розповідав Голубович. — Він знав, що нас виперто з Києва, що ми потребуємо помочи німців для вигнання большевиків з нашого краю. Але він показав великий інтерес в ідеї утворення сильної Української республіки.”

Голубович переказав далше, як Кюльман студіював з ним карту Росії. “Ось Гомель, — говорив Кюльман — Це зовсім не українське місто, але зате це досить цінний залізничий центр і повинен бути прилучений до України. А ось вихід до Каспійського моря” -- показував далше Кюльман.

“Для вас і для ваших колегів певно і не ясно буде тепер, на що вам того краю. Але з часом ви переконаєтесь втім, що розумно-б було подумати про те

завчасно"... І закінчив Кюльман лекцію по географії, вказуючи на ті частини Росії, котрі відзначаються природними багатствами, кінцевим акордом: "Та нафта, та руда і всі прочі багатства будуть належати сильним державам". Голубович з задоволенням додає, що він зрозумів натяк Кюльмана.

Дальше розпочалась розмова про поміч. Голубовичови хотілось, щоби допомогала одна лише Німеччина. Не хотілось єму вплутувати Україну в трудні відносини з Австро-Угорщиною. Кюльман зрозумів Голубовича, але він пояснив єму, що не вигідно мати Німеччині незгоду через українську справу. Тому він поручив Голубовичови підписати зразу дві просьби про поміч: одну для Німеччини, а другу для Австро-Угорщини. Обидва дипломати зрозуміли один другого і згода була заключена.

Я передав промову Голубовича з пам'яті. Голубович говорив в тоні великого побідного дипломата. На Україні вже тоді самовільничали німці. Члени Центральної Ради вже відчували, що вони попали в лапку. Але бідний Голубович не знав ще тоді, що через пару місяців покликаний ним німці посадять єго на лаву підсудних за сміливий замах арештувати українського горожанина, що знаходився в дружбі з німцями.

Голубович підняв настрій своїх слухачів. Шей до того, в той-же день наспіли вісти про забрання Києва гайдамаками (читай — німцями).

Трудова Україна противилась приходіві німців. Але вона була безсильна проти вистроєних могутних відділів австро-німецького війська. Совітська влада відступила. Україна перейшла в руки німців, котрі почали з першого же часу поводитись як в завойованім краю. Центральна Рада робила деякі спроби

протестувати. Але голос єї був слабкий і жалкий. Вона немала ані політичної, ані моральної влади.

Німці своїм поведенням, неначе говорили Центральній Раді. “Мавр зробив своє діло, мавр може забратись”. А поза плечі Ради німці почали приготовляти друге правительство, більше трівке, більше життя здатне і ближче по душі війсьній партії Німеччини.

Тільки гайдамакам німці дали погуляти. Очевидно, німцям хотілось дескредитувати Раду в очах всіх верств населення України. А “орли” радо покористувались даною їм волею. Вони було зовсім розгулялись: як справжні бандити. Вже почали було виволікати євреїв з вагонів, грабувати і убивати єврейську бідноту. Німці до пори, до часу протихомирювали надмірний жар бушуючих нащадків Запорожської Січі. “Потрошки доброго”, говорили німці гайдамакам.

Німецькі відділи, вступивші в Київ вів Петлюра зі своїм “хоробрим воїнством”. Петлюра був першим міністром війни на Україні. В момент, коли розгорілась горожанська війна на Україні він поспробував було з помічю своїх “смертельних курінів” задавити большевизм, але показалось, що єму лекше було “заволодіти” Совітським Київом при помочі німецьких багнетів, ніж при помочі своїх гайдамаків, котрі були придатними тільки для погромного діла.

Німці дуже скоро нагородили прислужника Петлюру за доручені ним ключі української столиці. Німецький наставник, гетьман Скоропадський посадив за ґрати козацького отамана. Петлюрі лишилось тільки сказати словами Хмельницького: — “Не того мені хотілось і не так повинно діло бути.”

Історичний звіт дипломатичної кар'єри Богдана Хмельницького говорить: — “Він був спілником і коро-

ля польського, і царя московського, і хана кримського, і султана турецького, і господаря молдавського, і князя трансильванського, і скінчив він скромним замислом зробитись вільним відважним князем малоросійським при польсько-шведським королі". Нащадки Богдана Хмельницького почали від кінця, їм хотілось поробитись князями України при австро-німецьким дворі..

Але австро-німецький двір рішив по своєму.

VIII. НІМЦІ НА УКРАЇНІ.

Перші проблески пролетарської революції на Україні зістали роздавлені грубою силою чужоземних багнетів. Розпочавшийся процес політичного розмеження села був припинений. Спадщина влади, так тяжко завойована трудовими масами, знов дісталась Центральній Раді.

Але на цей раз Рада вже зробилась тільки відтинком влади. Німці скоро і цинічно зосередкували всю повноту влади в своїх руках. Кришка влади ще лишилась в руках воєнних груп України. Але Центральна Рада так же мало заряджувала тими силами, як мало російські соціялісти-революціонери уфимського комітету Установчого Зібрання заряджували силами Колчака. Голубович, прем'єр-міністер Ради, заключивший договір з Кюльманом, признався, що він чекає всяких несподіванок від німців включаючи і арешт самого правительства.

Центральна Рада повисла в повітрі. Її головними партіями були українські соціал-революціонери і українські соціал-патріоти. Обидві ті партії, як і решта українських партій (соціялісти-федералісти і соціялісти-самостійники), зродились в революційній обставині.

Всі ті партії, вкупі взяті були настільки пересяклі національним питанням, що політичні лінії діливші їх майже зовсім згоджувались. По суті своїй, ті партії у являли з себе український національний блок, в котрім українські соціал-демократи відогравали кермуючу роль, а українські соціал-революціонери мали голос з села, котре довірливо йшло під кличем соціалізації землі.

В процесі революції почали рватись національні нитки, звязуючі соціально розмежене село. Виступ українських полків 15. січня 1918 року був зовнішнім вираженням процесу політичного розмеження українського селянства по лінії класових інтересів. Виступ названих полків викликав цілий ряд подібних виступів в селах і в українських частинах. Відгуком тих виступів було заложення лівої групи соціалістів-революціонерів, котра пізніше виросла в українську комуністичну партію "Боротьба." (Найблищий колега Петлюри Ковенко також член У. С. Д. арештував провідників теї групи вечером 15. січня в поміщенню Ради).

Центральна Рада лишилась хоронительницею єдності України. Але звичайні наслідки горожанського миру і тут показалися. Соціал-патріоти пускали воду на реакційний млинок, доки горожанська війна не розірвала теї єдності. Рада повисла тоді в пустім просторі.

Реакційні групи Ради мали ще менше точок опори, ніж соціал-патріоти. Поміщицькі і буржуазні групи не приставали до українського руху. Самостійники і федералістам лишилось організуватись, пригтовляючись до своєї будучої державної ролі. Поки що вся Рада думала, що можна воєнною організацією заговнити порожне соціальне місце. Але, як сказано, воєнна організація простувала своїм власним шляхом.

Впрочім, Рада сама добре розуміла, що вона попала в лапку. Вона навіть не посміла торжественно вїхати в столицю України. Але вона не хотіла признатись в своїм безсиллю. Вона надувалася, щоби видати з себе певну державну владу. 9. квітня вона урядила торжественне зібрання в честь річниці свого народження. На тім торжественнім зібранню було багато надутого і насиченого патосу. Але правди сказати ніхто не посмів.

А правда до того часу вже виявилась на верх і колола всім очі. Вся робота Ради звелась до того, що вона згуртувала куркульство на селі (українські соціал-патріоти виконали заповітну мрію Столипїна про утворення дужого мужика), зорганізувала контрреволюційні сили України і допомогла австро-німецькому імперіалізму завдати жорстокий удар пролетарській революції.

Минали дні за днями. Німецькі власти не чіпали Ради і не звертали на неї жадної уваги. Як вандали вони рабували край і вивозили все, що їм попадалось під руки: збіже, худобу, солонину, телеграфічні і телефонічні приряди, військове знаряддя і т. п. Над універсалами Ради вони отверто і підло знущались, установляючи всюди свою владу, то відновляючи владу поміщиків по селах. На жалоби і запити Ради німецькі власти не звертали жадної уваги. А протестувати, боротись Рада не посміла і не вміла.

Не вина і не заслуга Центральної Ради втім, що німецькі власти довгий час дозволили єї самій собою порядкувати. Були причини по за межами Ради, що примушували здержуватись з роспуском Ради.

Начальник штабу генерала Айхгорна, стовп німецької військової партії, генерал Гренер, мав визначену

лінію поведення відносно України. Він задивлявся на Україну, як на ступень по шляху відбудови єдиної монархістичної дружної Вільгельму Русі. Але його точка погляду натрапляла на серйозне протиділання в рядах пануючих груп в Німеччині. Партія, якою верховодив Кюльман, задивлялась на Берестейський мир, як на передмову до загального мира з аліянтами на кошт Росії. Розібрання Росії мало послужити для заключення загального мира. Самостійна Україна являлась для Кюльмана не епізодом і не перехідним ступенем, а органічним звеном его загальної політики.

Англія оставалась глухою до Кюльмановських пропозицій. Група Гренера брала верх. Але Гренеру треба було насамперед налагодити новий державний апарат, котрий би міг легко замінити Раду, а по друге, упоратись з повстаннями по селах.

Особливі труднощі уявляла друга задача. Вся Україна стала охоплена огнем селянських повстань. Криваві розправи німецьких і гайдамацьких військових відділів тільки підливали оливи в огонь. Іменно: тоді то почали завязуватись ті повстанські відділи, котрі пізніше відіграли велику роль в революції на Україні.

Але Гренер уперто, з методичним напрямом німецького юнкра простував до своєї цілі. Села випалювались, селяни ростилювались з скорострілів, а німецький штаб на Україні преспокійно підготовляв свій апарат державної влади. Першим отвертим ділом німецького штабу був наказ Айхгорна (квітня 1918 р.), який фактично касував владу селян на землю.

Рада захвилювалась. Вона пробувала була навіть загорестувати. Німці відносились більше ніж спокій-

не до тих протестів. Вони добре знали вагу та моральну силу тої Ради.

Німці навіть не знайшли потрібним розігнати або арештувати Раду. При допомозі російських, польських та українських поміщиків, вони зфабрикували з'їзд "хліборобів", котрий проголосив гетьманом по всій Україні миколаївського генерала і організатора "вільного козацтва" при Центральній Раді, Павла Скоропадського.

В одній частині міста засідав зїзд "хліборобів," вибравши гетьмана, а в другій працювала опльована Центральна Рада над конституцією народної республіки.

І закінчила свої дні Центральна Рада, та сама Рада, котра була піднесена на поверхню України величезним поривом народного ентузіазму, — ще одним ганебним злочином.

Помежи голосуванням над ріжними частинами конституції вона вислала делегацію, на чолі з Винниченком, до німецького барона Мумми з заявою, що вона годиться відмовитись від земельної програми своїх універсалів, аби тільки лишитись при владі.

Барон Мумм ляконічно відповів: "Запізно".

Це було 29. квітня 1918 року. Перед кількома днями до цього ганебного злочинного фіналу Центральна Рада публично отримала моральний поличник від німецьких юнкрів. В помешкання Ради вдерлась група всеружених німецьких офіцерів і жовнірів, буцім то з цілею арештувати декотрих провинившихся перед німецьким штабом українських міністрів. Членам Ради було приказано піднести руки до гори і видати оружя. Рада покорилась. Члени Ради підчинились тру-

сови. При тім німці видавали свої сухі і ляконічні накази на німецькій і російській мовах.

Німецький штаб мав добре зорганізовану тайну поліцію. Він легко міг розшукати тих міністрів, котрих він найшов потрібним арештувати. Але він очевидно свідомо стремів до морального убійства Ради, щоби не треба було вживати фізичних репресій.

Проголошеному волею Гренера гетьману Скоропадському лишилось тільки одним почерком пера оголосити Раду розвязаною. І живий труп Центральної Ради zostався спущеним в могилу історії.

Але побідоносному Гренеру не суджено було виконати своїх плянів. В день оголошення гетьмана Гренер надто торжественно і переконано говорив про плян утворення єдиної, дружної Німеччині Росії. Ему тоді здавалось, що вистарчить одного рішучого удару, щоби зтерти з лица землі Совітську Росію.

Але пролетарська революція, що розпочалась в жовтні 1917 року, показала більше живучою, ніж проте думали панови Гренери. Убоге селянсьтво України під ту пору виступило правдивим оборонцем справи революційної праці. Воно продовжувало рішучу боротьбу проти німецьких багнетів і Гренеру доводилось зтягати побільше війська на Україну. Стало неможливим мріяти про похід на Совітську Росію.

От тії-то селяни і явилися дійсними нащадками тих запорожських відважних козаків, котрі триста літ тому назад підняли клич повстання проти всіх гнобителів. Вони спинили наступаючий похід німецького імперіялізму і підготували сили для повалення наставника німецьких імперіялістів — гетьмана.

ІХ. ГЕТЬМАНЩИНА І ДИРЕКТОРІЯ.

Рада умерла. Ніхто на єї могилі не пустив ні сліззоньки. Німецькі власти почували себе спокійно і певно. Вних вистарчило смілости посадовити на лаву підсудних і публично судити членів правительства Ради, як заговірників, за замах останних арештувати банькира Доброго.

А Голова правительства Ради — Голубович, той самий Голубович, котрий з Кюльманом ділив богацтва Росії, крізь слези просив невимомлимого німецького прокуратора милосердя.

Рада померла, щоби згодом через якийсь час знов відродитись під новою назвою. Партії Центральної Ради заложили “Український Національний Союз,” котрий зараз-же став на стежку, протоптану єго попередниками. Представителі того “Союза” почали оббивати німецькі і гетьманаські пороги з проханням, допустити їх до державної керми.

А по селах бунти і повстання продовжались. Німецький штаб рішив спробувати використати дитячко Центральної Ради в цілях ліквідації селянського руху. Національний союз з охотою вхопився за пропозицію міністерського портфелю і розпочав він під прапором німецького гетьманства будувати свою національну державу.

Змішані німецько-гайдамацькі відділи продовжували винищуючу боротьбу проти селянства, прикриваючись не тільки іменем кайзера і гетьмана, але і українських соціалістичних партій, поділяючих власть з Скоропадським.

Село гуртувалось в боротьбі. Проти німців виступали не тільки бідняки, але і заможне селянство. Під-

час влади Центральної Ради заможний селянин зробився важною парсоною в українській державі. Він зузумів використати всі земельні реформи для закруглення своїх “наділів”; до єго голосу прислухувались батьк і будівничі самостійної України. За гетьманською сніною показався поміщик. І кулак пішов у бій, керуючи відділами проти німців і гайдамаків.

А між містом і селом знова виросла глуха стіна. Пута, звязавші на час селянську бідноту з міським пролетаріатом (січень, март 1918. року), почали рватись. Селянинови здавалось, що в місті царить тиша, спській та благодать божа.

Селянські зїзди розганялись силою оружя. А робітничий зїзд професійних союзів (май, 1918 року) преспокійно працював цілих два тижні і утворений ним апарат (український центральний Совіт професійних союзів), легко приспособився до гетьманських обставин. Селянство стікало кровію в боротьбі проти гетьманства, а зїзд професійних союзів став на меньшевицький шлях. На зїзді роздавались поодинокі голоси, в котрих чулись кличі великої пролетарської революції. Але вони відгуку не знаходили.

Приспособились до нового режиму і демократичні Думи. Декотрі зних прийняли, було, резолюцію протесту проти узурпатора Скоропадського. Київська Дума держалась дипломатично і по єї примірі пішли Думи більшости міст на Україні.

Міський пролетаріят мовчав. Поодинокі вибухи прслетарської боротьби легко придушувались чужоземними багнетами. Виключними були залізничники, котрі довго і уперто страйкували. Але навіть страйк залізничників не розбурхав міських робітників.

Місто мовчало а село непереставало бути огнищем бунтів і повстань.

Натурально, що в злученім селі знов почало наростати недовіря до того чужого міста, котре так легко і спокійно помирилось з властію узурпаторів. Не знали і не розуміли селяни, що малочисленний міський пролетаріят облився кровію в тяжких битвах і що він поніс величезні жертви, обороняючи Совітський прапор проти австро-німецького оружя.

В результаті безконечних повстань по селах і хуторах Гренер, а слідом затим і Скоропадський лишив мрії про єдину німецьку Росію і він почав займатись організацією (поневоленням) єдиної України. Друг Калєдіна і Корнілова, "гетьман всеї України" зробився дійсним "самостійником" а нащадки Центральної Ради почули себе побідителями.

Самостійники дійсно раділи. Вони знаходились в союзі з культурною і сильною Німеччиною; вони були охоронені від москалів; вони, в кінці, мали гетьмана і самостійну Україну.

Союз українських соціал-патріотів з німецько-українським гетьманом держався виключно на німецьких багнетах. Той союз мав проти себе всі українські села (розуміється, крім поміщиків), а по містах він мав дуже слабеньку піддержку від союзів хворої української промисловости.

В той самий день, коли Скоропадський сів на гетьманський трон, більше далекозорі німецькі політики передбачували неминучість упадку гетьмана з відходом німецького війська. Більше того: німецька преса зовсім справедливо нагадувала, що штучно спинена стихія революції пізніше прорветься з надзвичайною силою.

Незабаром настав такий час. Вибухла в Німеччині революція. Покотом полетів трон Вігельма і захитався трон Скоропадського. Вся Україна покрилась сіткою німецьких Совітів Жовнірських Депутатів. Правда, німецька команда рівночасно прийняла відповідні заходи, щоби контролювати знов повставші Совіти. Але очевидно тепер німецькі жовніри не могли вже служити тревалою підпорою влади панів Скоропадських і Кістяковських.

А тим часом побідительниця Антанга почала наближатись до України, щоби вступити в володіння наслідством німецького імперіялізму. Скоропадський зрозумів, що години єго почислені і він поквапився заключити союз з прислужником Антанти — з генералом Деникіним. Ми не знаємо змісту договору заключеного між обома царськими генералами. Можливо, що ніякого там договору небуло. Відомо, що рибак рибака видить з далека; і царським генералам, як добрим царським друзям, ніяких конституцій не потрібно.

Герої національного союзу заворушились. Зачули вони, що от-от одним почерком пера буде знищена гетьманська Україна, як і свого часу була знищена Українська народна республіка. Національний союз мав під своїм зарядом більшу частину гетьманського урядового апарату; він зміг в одну хвилину утворити безкровний переворот. Але не було зєднання між діячами національного союзу. Села були повні палаючого матеріялу. Права частина національного союзу застерігалась, що парляментарний переворот буде тою іскрєю, з котрої розгориться пожежа.

Але на Україні почали зявлятись добровольчі відділи денікінської армії. Запахло єдиною неділи-

мою старою царською Росією. Національний союз набрався духа і рішив ділати. Він вибрав з свого загалу Директорію в складі п'яти осіб (Винниченко, Петлюра, Швець, Макаренко і Андрієвський). Директорія виїхала в Білу Церкву, звідки вона звернулася з покликом до оружя во-їм'я самостійної України і соціалізації землі.

Нещасне українське село! Воно довго ждало поклику до оружя. Воно довго ждало організації центра, котрий зєднавби розкидані і распорошені селянські повстанські сили! І на єго долю знов випало йти за союзом тих партій, котрий покликав на Україну німців, котрий був безпосереднім виновником неймовірних страждань селянських мас і котрий поділив власть з німецьким прослужником — з гетьманом.

Селянство горіло бажанням пімсти і боротьби і воно ринулось в бій. Гетьман мав вже нових союзників. Представитель Антанти в Одесі тільки призивав всіх підпирати Скоропадського. Він лякав десантами і всіма силами побідоносної Антанти. З'явилися також і добровольські відділи армії Денікіна. І почався горячий бій.

Прапор Директорії радісно прийняли галицькі січові стрільці і військові частини, організовані гетьманським урядом, як от чорноморський кіш та інші. Ті організовані військові частини поробились осередком розростаючого народного руху. Поклик Директорії завизвав селян під оружя, пропонуючи їм явитись з своїм оружям, з кіньми і припасом харчів на 7. днів. І селяни пішли на поклик величезними масами з всіх кутків землі української.

Місто за містом переходило в руки Директорії. По декотрих містах части німецького війська послу-

хали наказу Єнно і отверго виступали в оборону гетьманської влади. Повстанці вступали в бій з німцями і легко побіджували їхні військові відділи примушуючи їх поспішно забиратися з України.

Тільки Київ довго видержував атак військ Дерикторії (або, як їх називали, “петлюрівців”). Німецький штаб робив сильну піддержку гетьману.

До Київа зтягались величезними масами повстанці. Місто було обложене буквально зі всіх боків. Цікавий момент: один з петлюрівців самоука-поет, бравший участь в облозі Київа, в своїх віршах питав київських робітників, чого вони мовчать, чого вони не бунтуються, чому вони непомагають повалити гетьмана?

Гетьманський Київ в решті-решт впав. Під командою Петлюри військо стрійними рядами вступило в місто, зустрічене радісними масами народа.

Здобуття Київа було початком розвалу теї нової коаліції, котру уявляла з себе Дерикторія. В Дерикторію входили українські соціал-демократи (Винниченко і Петлюра), українські соціялісти-революціонери (Швець і Макаренко), і самостійник Андрієвський. А за Дерикторією простувала надута коаліція різнобарвних сил, починаючи від галицьких січовиків і кінчаючи партизанами, організованими під керовництвом українських комуністів-боротьбистів.

Блок почав розлазитись. Совітський прапор, піднятий в Харкові, зробився притягаючою силою для всіх українських повстанців. Вожди Директорії захитались. Вони уряджували наради з соціялістичними партіями для обсудження питання про угоду з Совітською властю.

Радилися з соціялістичними партіями, а людина діла — Ковенко — займався організацією свого кор-

гусу жандармів. Сторінка німецької окупації була вирвана і Україна вступила в полосу горожанської війни, перерваної на час німецькою навалою. Ріжниця була тільки та, що по стороні Совітських військ була більша сила і більше досвіду і боротьба провадилась в услівях, так багато обіцяючих світовому пролетаріатові, німецької революції

Полишені на свою власну судьбу, українські патріоти рішучо вступили на шлях боротьби з большевизмом при помочи єврейських погромів.

Х. ЄВРЕЙСЬКІ ПОГРОМИ.

Филя большевизму ширилась і розвивалась. Петлюрівські ряди ріділи і топились. Антанта на поміч не прибувала. Вона ще тоді мріяла про здобуття всеї Росії разом і відкидала всякі окремі згоди. Представитель Антанти Єнню пустив в хід крилате означення Петлюри: голова в него самостійна, туловище селянське, а хвіст большевицький.

Директорії лишалось власними засобами вести боротьбу з большевизмом. Друг і сторонник Петлюри, Ковенко, величавший себе шефом українського корпусу жандармів, завзято підготовлював ударні баталіони (курені смерти). Ті курені вмещували в себе не тільки українських самостійників, але і всіх чорносотенців всіх націй. І російські офіцири, і польські поміщцькі синки з охотою вступали в ті баталіони ради святого діла, спільної боротьби з большевизмом.

Формальна боротьба розпочалась проти чужинців (проти кацапів, ляхів і жидів), але вже самий зміст куренів і також традиція чорносотенства, перейшовши від голови Пуришкевичів до панів Степаненко-

них, наперед означили протиєврейський характер того руху.

Роспочалась серія кровавих і жорстоких погромів. Кулацька Вандея виступила в усій своїй гідкій неготі.

Ось короткий список, зроблений автором цих рядків в вересню, на підставі офіціальних документів і матеріалів.

“Ще незібрані всі матеріяли і документи відносно погромної філії, захопившої всю Україну. Зібрані матеріяли ще не досить простудіовані. Зібраних матеріалів все-ж досить, щоби мати ясну картину про похід і розвій погромів на Україні.

Погроми, охопивші поверх 200 українських міст, городів, і сіл як раз не являються зявлінням стихійного руху українських народних мас. Навпаки, погроми зявилися наслідком пильно підготовленої і пляномірно організованої політичної кампанії. В цім напрямі погроми 1919. року являються продовженням погромів російського царату.

Погромна політика на Україні спочатку натрапила на досить визначне відпертя не тільки по містах але й по селах. Робітники і селяни не раз виступали з сружієм в руках проти погромщицьких банд. Постепенно відпертя було зломлено і погромний рух переняв дійсно катастрофічний характер.

Погромна компанія 1919 року розпочалась двома погромами в двох великих єврейських центрах — в Бердичеві (5 січня) і в Житоїрі (8-11 січня).

В Бердичеві погром був відповідею на постанову місцевого гарнізону (в котрім майже не було євреїв), скликати публичне засідання Совіта Жовнірських Депутатів. За цю постанову гарнізону, бердичівське єврей-

ське населення заплатило життям 19 мужчин, честю своїх дочок і довгими годинами умучливого страхіття. Ще більше поплатилось єврейське населення в Жито-мірі за домагання Волинського Губерніяльного Селян-ського Зізду передати власть на місцях Совітам. Три дні місто було ареною погромної оргії, наслідком чого були десятки убитих муштин, знасилуваних женщин, сотки поранених, покалічених і ограбованих євреїв. В Бердичеві і Жито-мірі ділали добре організовані військові відділи під руководством п'яного сифілітника Палієнка, котрий сповняв високий наказ від председа-теля головної слідчої комісії Ковенка.

На питання єврейських громадських організацій, поставлених голові Дерикторії Винниченкові про по-громи в Бердичеві і Жито-мірі, останній відповів: "Не посваріть мене з моїми військами".

Делегації соціалістичних партій той-же Винниченко пояснив, що в погромах винна сама єврейська демокра-тія, котра сама не бореться енергічно з большевиками.

Більше живу участь в судьбі погромлених міст взяв председатель кабінету міністрів при Дерикторії, Чеховський. Але він сам признався в своєму безсиллі і додавав, що єму доведеться уступити з посади.

В Бердичеві знайшлась військова частина, котра хотіла з оружям в руках виступити проти відділу Па-лієнка, але єї пригрозили броневими автомобілями. В околицях Жито-міру (Троєнів, Ушомір і иньших) се-ляни обороняли всіма силами місцевих євреїв від на-паду поодиноких відділів війська Палієнка.

Дерикторія для ока назначила слідчу комісію, але комісія навіть до праці не взялась. Член Директо-рії Андрієвський застеріг председателя слідчої комі-

сії, що пеклюватись нема потреби, бо картина погромів ясна.

Євреї беруть активну участь в Совітах і тому то жовніри устроюють погроми.

Директорія все таки ціли своєї не здобула. Погроми її не вратували, Совітська власть брала перевагу. Директорія примушена була полишити Київ.

Ожила середновічна інквізиція.

Вся лінія залізничних доріг була недоступною для євреїв. Євреїв виволікали з вагонів, їх рабували, мучили, убивали. Євреї фактично позбавлені права переїжджати. Всякі інші шляхи були не менше небезпечні для євреїв ніж залізниця.

Навіть київський дворець був ареною наруги, знущання над євреями в той час, коли Київ був столицею Директорії.

Преса мовчала. Погром розглядався, як військово-стратегічна тайна і цензура пильно слідила за тим, щоби тайна та не впливала на верх. І вона не вплила. Навіть доклад про бердичівський погром на нарадах урядової партії української соціал-демократії (до теї партії належали Винниченко, Петлюра, Чеховський і ин.), був викреслений цензурою згаданої партії ("Робітнича Газета").

Початок нової погромної доби визначився страшним погромом в Проскурові (лютий). Погром устроїв перший полк імени Петлюри. З дому в дім вломлювались вооружені салдати названого полка і вирізували поголовно всіх євреїв. З Проскурова солдати направились в близькі місточка і продовжували там кроваву розправу над євреями. Убитих під цей раз було поверх тисячі. Той погром був відповідю на спробу проскуровських селян і робітників установити власть Совітів.

Ціллю тих погромів було, вичистити район влади Директорії від большевизму — (єї столицею була тоді Вінниця).

Директорія відступаючи держала звязь з погромними елементами села і міста. Єї агенти продовжували проти-єврейську агітацію серед жовнірів і селян в районі Совітської влади. І та агітація мала тимчасовий успіх. Поодинокі банди вривались в місточка Радомисель, Чорнобель, Васильків і инь.; а то і в містах Гомель, Умань і инь. і чинили там жорстокі погроми. Селяни були втягнуті до погрому тим, що в їхню родинорядність віддавались розгромнені міста. Бандити убивали, рабували, насилували і мучили, а селяни на підводах увозили до села полишане на волю судьби єврейське добро. Директорія попирала організаційний звязок з всіма отаманами великих і малих погромних банд.

Кадри погромщиків збільшувались. Всеж погроми держали зовсім пляномірний і організаційний характер. Погромщики наприклад щадили аптеки і медичійний персонал. В Черкасах — в городі, де погром мав надзвичайно жорстокий характер, — всі євреї, котрі переховувались по аптиках, вратувались. В любім місці досить було отаманьського наказу і різня спенялась. І такі накази навіть часто купувались за гроші.

Совітська власть успішно спиняла погромний рух, не уважаючи на те, що він мав для своєї послуги урядсрий апарат Директорії. Сама Директорія не володіла поважною силою. Але справа втім, що на поміч Директорії приспіла Антанта.

Тут інтересно зауважити один цікавий момент. Директорія родилась в обставинах повстань проти

гетьмана, — прислужника німецького кайзера Вільгельма. Тоді Антанта всіма своїми матеріяльними і моральними силами підпирала гетьмана. Директорії признати гона не хотіла. Лише пізніше, коли Директорія вступила на шлях погромів, котрі своєю жорстокістю і своїм розмахом перейшли погроми доби уманської різні, (гайдамаччини в XVIII. століттю) вона одержала признакня і поміч Антанти.

Поміч Директорії була дана безпосередно (приряди, амуніцію і т. д.), а також і тим, що Антанта піддержувала наступ Денікіна на Україну і тим ослабила силу Совітської влади на відперття погромних банд Петлюри і єго поміщиків (Соколовського Григорієва і инь.).

Відносно погромів межі Денікіним і Директорією істнувала повна згода. Жлич “бий жидів” служив звязуючим звеном між бандами, оперуючих на Україні денікінських військ. Тим-же кличем Петлюра, а також і Денікін часто перетягали на свій бік окремі не витревалі червоно-армійські частини.

Трудно ще тепер установити точні цифри жертв погромів. Від 5. січня до 1. вересня число убитих було поверх 50 тисяч. Поранених і покалічених налічувалось сотки тисяч. Матеріяльної страти зробленої погромщиками не можливо полічити. Є місточка, в котрих все єврейське населення поголовно вирізане. Деякі міста громились покілька разів. (Житомир, Радомисел, Черновобиль і ин.). Ті міста, котрих оминула погромна філя числяться на одиниці. Сотки тисяч бідних євреїв лишились без даху над головою, без хліба. А погромам поки що кінця ще невидно. Совітська влада на Україні, яка так енергічно боролась з погромами, потерпіла пораження, завдяки теї помочи, котру по-

громщики одержували і одержують від Антанти.

Погроми — знаряддя боротьби контр-революції проти Совітської влади, такий політичний характер погромного руху на Україні, а контр-революція набуває сил від Антанти.

На Україні було много інших погромних відділів, окрім військ Директорії. З тих відділів діявших самостійно, під керівництвом власних атаманів, заслугує особливої уваги відділ Григорієва.

Стратегічним завданням того відділу було, як відомо, отворити фронт Денікінові. Антанта мала всі свої стави відноситись ворожо до того відділу. Григорієвське військо билось під Совітським прапором проти альянтських військ на чорноморським побережжю. Але ось Григорієв розпочав боротьбу “проти Комісарів з країни де роспали Христа”. Зашалів п'яний бунт. Горіли міста і містечка. Євреїв убивали тисячами. Кожна п'ядь промандрувавших григорієвських банд була відзначена кров'ю і стражданням євреїв. “Повстання” Григорієва відзначилося безконечними погромами. Євреї конали в муках, стікали кров'ю. Іменно тоді то завязались дружні зносини між Антантою і Григорієвим.

Кличем Плеве було спинити революцію при допомозі єврейських погромів. Контр-революція на Україні робить один крок далі. Вона пробує втопити в єврейській крові побідоносну революцію. І вона робить своє кроваве діло з похвалою, та при посильній співучасті Держав Згоди.

Такий короткий висновок з документів і матеріалів про погроми на Україні за 1919. рік.

Цифра ця далеко не повна. Вона все-ж дає загальну картину шалючих погромів: “Від козацтва до гетьманства — високі могили. Більше нічого не лиши-

лось. Та і ті розривають” — так писав Шевченко много літ назад. Не знав поет козацтва, що повстануть мерці з могил, щоби світ злякати жорстокістю та кошмарним страхіттям.

Ось маленька картинка згаданого в списку проскурівського погрому, подана Барсовим в московській “Правді”.

Атаман Семенов перед заняттям Проскурова завчасно виробив плян погрому. Перше всего був виданий наказ, щоби щадити патрони і розправлятись більше списками. Жовніри були поділені офіцерами на невеличкі гуртки і почали вломлюватись в доми, звідки почали лунати крики, стогони і жалоби закатованих жертв. Страшний кортеж переходив систематично від дому в дім п'яніючи від крові.

Були перебиті всі єврейські родини, старики, жінщини і діти. Грошей не брали. Одному віддавшому гроші багатієви єврею спокійно відповіли: “Нам не треба твоїх грошей, нам потрібна твоя душа”. Після закінченого убійства одначе розпочалось рабівництво.

“Історія не знає прикладів, — писала меньшевицька газета “Начало” ч. 18. — нелюдської жорстокости, під якою здовж і рядом виконувались убійства. Убивали родичів на очах дітей і дітей вимолюючих пощаду для своїх материй, вісімдесятилітних стариків, роками хворобою прикутих до постелі. Грудних дітей підкидали вверх і ловили на багнети (Проскурів). Сотки людей втоплено (Межигіря, Чорнобіль і ин.), другі сотки були спалені на огні (Ротмістрівка), ще иньші живими засипані землею (Новоміргород, Тросцянець). Найгірша рослущена фантазія не змогла-б придумати тих форм мук, знуцання і наруги, які вживали погромщики. Хто випив чашу до дна? Чи рабін, котрого

примушували злизувати кров з своїх ран (Рассова); чи музиканти, котрих заставляли грати в той час, коли в сусідній кімнаті убивали; чи матері, на очах яких насилували їхніх дочок, чи той, хто в купі з убитими був похованим в братерській могилі, щоби через три години вийти з неї і померти від роспуки серця на порозі свого дому?”

Кошмарні і кроваві погроми започаткувались в січні 1919. року. А роком скорше — в день 9. січня 1918. року — лідер українського національного союзу “батько” Грушевський, торжественно заявив на засіданню малої Ради:

“Я радий, що в тяжку годину переживаємому Україною, ми прийняли законопроект про національну-персональну автономію... Цим законопроектом ми започаткуєм братерство народів”...

Те “братерство народів” роком пізніше палахкотіло огнем по всіх закутках України.

Сампій-же законопроект звучить, як декларація прав нації. Перший пункт законопроекту каже:

“Всі нації, проживаючі на Україні, мають в межах української народньої республіки право на національну персональну автономію, тоб-то, право організувати самостійно своє національне життя”.

“Таке право нації невідмінне. Ніхто не може ні обмежити, ні відобрати те право в нації”.

І те право було ілюстроване перше насильною українізацією, а пізніше середовічними погромами.

Але така вже була лінія поведження українського національного союзу. Він говорив про соціалізм, а віддав огню і мечу борців за робітниче діло. Він клявся “пенькою Україною” а продавав єї на широких шляхах

міжнародним розбишакам. Він співав про братерство народів а відновив інквізицію...

XI. ПОБІДА І ПОРАЖКА СОВІТСЬКОЇ ВЛАДИ.

Забрання Київа Директорією стало початком широчезного розливу большевицької филі. Джерела революційної енергії, замулені тимчасовим варварським навалом австро-німецьких вояків, прорвались тепер на верх з могутньою, всеруйнуючою силою. Під Совітським прапором сходились незчислені маси народа. Совітські відділи скоро і легко переходили від побіди до побіди.

Директорія зістала вигнаною з Київа. Місто за містом переходило під владу Совітів. Совітська армія зростала. Вона поступила на перед, розвалюючи всі загороди. Вона змила Директорію. Вона розбила денікінські добровольчі відділи. І вона могутньо посувалась на твердиню Антанти — чорноморське побереже.

Заступниця австро-німецького імперіялізму, побідна Антанта, до того часу вже успіла цупко захопити в свої руки Одесу, Николаїв, Херсон і увесь Кримський півострів. Операючись на могутнє морське чудовище, Антанта з призиством задивлялась на “повстанські банди”, котрі посувались все вперед. Представитель Антанти преспокійно розмоляв з представителем добровольчої армії про здибання в Пітері (квітень 1919 року).

Але “повстанські банди” страху не знали. Вони гордо і уперто почали наступати на операційну базу сокзників. І місто за містом переходило в руки молодій щойно зорганізованій Червоної армії України.

Побідоносна Антанта, що розбила Німеччину і мрі-

яла про владу над усім світом, відступила перед натиском вільних синів України. Французькі офіцери заїдливо посміхувались: “цих безумців нічого невели спинити. Навіть море не буде для них перегородою”.

Червоний прапор Совітської влади повівав майже по всіх закутинах України. Ті самі повстанські відділи, котрі свого часу спинили наступаючий похід німецьких юнкерів, занотували тепер в історії пролетарської революції світлу сторінку. Вони то увільнили Україну від чужинецьких багнетів.

Ті світлі побіди зароджували вже в собі неминучість тяжких поразок. Організаційне і державне будівництво не встигало за побідою оружія. Органи Совітської влади утворились переважно по містах, і з міських елементів і вони були мало злучені з українським селом, котре було головною опорою Совітської влади.

Молода Червона армія України була зложена головним чином з тих партизанських повстанських відділів, котрі утворились і загартувались в пору австро-німецького володіння. Ті відділи, як льви боролись за Совітську владу. Але Совітська влада, яка утворилась в наслідок тих побід, показала чужою і чудною для них. Під ідеєю влади праці вони розуміли повний розгул і анархію. Совітська влада, як організований державний апарат диктатури революції була їм ворожою як і всяка влада взагалі. До того ще кулаки стерявшись в першу хвилину Совітських побід, скоро поквапились і взялись за роботу.

Кулаки були вооружились всіма нащадками Національного Українського Союзу. Вони мали і землю і владу і гроші. Їхній авторитет був ще більше зміцнений їхньою участю в боротьбі проти гетьмана. Вони

все-ж таки не посміли отверто виступити проти Совітської влади. Вони тільки твердили, що існуюча Совітська влада чужа, чужородня і не українська. Вони одночасно штучно підогравали на національних і на власних інстинктах паразитів. Їхнім кличем було: “Хай живе Совітська влада, долів з жидами і комуністами.”

А між селом і містом робилась глибока прірва, розширена і поглиблена в процесі революції. Совітська влада легко упоравшись з вооруженою силою Директорії, зробилась безсилою проти кулацьких повстань, які були ділом героїв того-же Національного Українського Союзу. Кулаки легко розброювали партизанські відділи і перетягали їх на свою сторону.

Підручником партизанського повстання було так зване отаманство. Кожна група повстанського відділу мала свого вождя, свого отамана, з котрим вона тісно злучувалась під час боротьби проти німецько-гетьманських карних відділів. Ті отамани з початку переходили разом з своїми відділами на бік Совітської влади. Дисципліна і система організації регулярної червоної армії була рівносилою смертельному засуду їхньому отаманству. І ті отамани відогравали величезну роль в ділі об'єднання проти-совітських сил.

Отамани рекрутувались переважно з селянської інтелігенції, (фершалів, учителів, попівських синків) і з загалу бувших офіцерів. Тісно злучені з своїми відділами, вони свого часу зовсім справедливо зрозуміли настрій своїх військ і були перейшли на сторону Совітської влади. Але вони очікували першого вигідного випадку для того, щоби встромити ніж в спину. Незадоволення дисципліною, властю міста було ними враховане і використане. Така була історія бунту Григорієва, Махна і цілої низки інших отаманів.

Побідивши Совітська влада опинилась в положенню Мага, невміючого впоратись з викликаними ним до життя підземними силами. Совітська влада почувалась окруженою незчислимим множеством організованих і вооружених банд, котрі гальмували роботу пролетарського будівництва і не давали налагодити правильно державний апарат.

Пробувала Совітська влада посилати робітничі групи в партизанські відділи в цілях ліквідації партизанщини і заміни її регулярною армією. Але число міських пролетарів мізерне. Величезна більшість їх була зтягнена до будівництва совітського механізму. Передові ряди міських пролетарів гинули в боротьбі з кулацькими повстаннями. Менше свідомі робітничі групи розтоплювались та переймались анархізмом, партизанщиною, бандитизмом повстанських відділів.

Совітська влада робила також героїчне зусилля прокласти місток через прірву, відділяючу місто від села. Найкращим способом в цім напрямі було скликання всеукраїнського зїзду волостних виконавчих комітетів. Той зїзд (в червню 1919. року) відіграв величезну роль в ділі політичного розділення українського села і злучення селянської бідноти з міським пролетаріатом. Під Совітським прапором Совітська влада також притягнула до участі в відповідній Совітській роботі українську комуністичну партію ("боротьби"), яка мала тісний звязок з українським селом.

Але було вже запізно. Україна горіла в пожежі повстань, заколотів, погромів і бунтів.

Всеж таки Совітська влада, вірна сама собі упораласьби зо всіма тими трудними задачами. Її союзником був поступовий хід історії. Вона опиралась на логіку непобідимої пролетарської революції. Але кулацькі пов-

стання зміцнили позиції трох організованих відділів, наступаючих на Україну. Ми маємо на думці денікінських добровольців, петлюрівських гайдамаків і польських легіоністів. Всіма тими трома арміями орудувала Антанта, помагаючи їм людьми, прирядами і грішми. А ті організовані наступи в свою чергу піддержували зв'язок і направляли кулацькі повстання в військовий заколот з заду.

Пораження Совітської влади стало неминучим. Але ті пораження зявлялись порукою неминучих побід в бідучім. Антанта зможе кермувати і Петлюрою і Денікіним, і польськими легіонерами. Всі ті три армії можуть рука в руку боротись проти української Совітської влади, але вони не можуть замінити Совітської влади якою небудь другою трівкійшою постійною владою.

Вже побіда контрреволюції під Києвом показала своє безсилля. Після відступу Совітських військ з Києва наслідком того розпочалась вже боротьба між Денікіном і Петлюрою. Петлюра забравши Київ мусів відступити, наново повторюючи слово Богдана Хмельницького: "Не того мені хотілось і не так повинно ділу бути". Місце Совітської влади в Києві заняв той-же самий царський генерал Денікін для боротьби з котрим Український Національний Союз утворив Директорію і покликав український народ до оружія. І Денікін однаково люто розправлявся з петлюрівцями і з комуністами.

Показалось, що не жити також в згоді українській Директорії з повстанчими відділами. Ті повстанські відділи могли рука об руку з кулаками бити Совітську владу. Але вони не признають над собою влади кулаків.

Розпочався конфлікт між відділами Зеленого, ко-

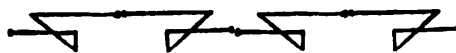
трий вів за собою селянську бідноту і Петлюрою, котрий являється оплотом кулацької влади.

Побіда Совітської влади для України неминуча. Але вона запанує як українська Совітська влада, об'єднуюча в одно селянську бідноту з міським пролетаріатом.

Досвід революції на Україні показав, що боротьба за національне визволення невідлучна від боротьби за соціяльне визволення. Всякі заходи рішити самостійно національне питання, незалежно від соціяльного доводять знов до національного поневолення, до національного виснажування. Всяка-же спроба рішити соціяльне питання незалежно від національного веде за собою зміцнення реакційно-національних сил і пораження революції праці.

Тільки побідоносна революція праці може забезпечити національну свободу. І вільна Україна зможе запанувати тільки як Совітська Україна. А пролетарська революція на Україні може побідити тільки під прапором української робітничо-селянської влади.

На поражці Совітської влади на Україні кінчиться брошура тов. Петровського. Як дальше було ми знаємо. Свіжо ще в пам'яті стоїть побідний наступ денікінщини по цілій Україні і потому її катастрофічна смерть. Предсказана т. Петровським побіда Совітської влади здійснилася. І хоть перед нею стоїть ще много боротьби з контрреволюцією, яка то тут, то там буде підносити голову але її існування запевнене. "Побіда Совітської влади на Україні неминуча". — Редакція.

П. О.

Додаток.

ПОБІДА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА УКРАЇНІ.

Товариш Петровський скінчив свою брошуру на поразці Радянської Влади на Україні. Очевидно, брошура мусіла бути писана тов. Петровським в часі, коли Денікін, при допомозі Петлюри, загнавшись далеко в гллуб України, заняв Київ, а опісля пішов ще дальше на північ плянуючи дійти аж до самої Москви.

Але мрії Денікіна розбилися об тверду скалу Совітської Росії, об наїжені багнети червоної армії. Армію Денікіна розбито, Київ відобрано, Петлюру прогнано з України, Денікін на чужинецьких кораблях мусів шукати ратунку в утечі з земель робітничо-селянської влади.

І сталось так, як предвиджував тов. Петровський, коли він твердив, що "побіда совітської влади на Україні неминуча". Радянська Влада ще раз побідила своїх ворогів. Почалась наново жива праця для господарської відбудови краю, розпочато нову кампанію на селі проти куркулів, почалось цементовання селянської бідноти з міським пролетаріатом. Як передше, так і тепер цій роботі перешкаджають різні повстанські банди, яких зліквідування вимагало довшого часу і багато труду. Це ліквідування вже мало значні успіхи, і навіть одну з найсильніщих повстанських банд, іменно банду Махна, чимраз більше обезсилювано, ограничену єї вплив на чимраз менший округ.

Радянська Влада сягала на заході аж по ріку Збруч — границя галицької і Великої України.

На галицьку територію утік Петлюра з недобитками своєї колишньої армії. Ця армія розбилась на кілька частин, з котрих одна подалась на полудне в напрямі Одеси — і там ждала на ню судьба армії Денікіна, друга (що складалась з т. зв. Українських Січових Стрільців) почала залицятись до червоної армії і навіть формально до ньої пристала, иньша подалась на румунську територію, а ще инша як було згадано. разом з Петлюрою подалась до Галичини.

Настала поверховна тиша на великих побоєвищах. Почались шемрання про мир. Мир між Польщею з одної сторони, а Совітською Росією і Україною з другої сторони, здавалось, тепер може бути здійснений. Після поразень всіх контрреволюцій на всіх фронтах совітських республік здавалось, що тяжко, аби відважився який новий ворог ударити наново на робітничо-селянські республіки.

А однак Радянській Україні судилось перебути ще одну кроваву боротьбу — боротьбу проти білої армії шляхоцької Польщі.

Буржуазна Польща горлала про мир, але рівночасно збирала маси війська на східній границі, спроваджувала амуніцію від Антанти, готувалась до бою проти совітських республік.

Буржуазна Польща мріяла про Велику історичну Польщу, якаб включала в своїх границях Литву, Білорусь, Східню Галичину і цілу правобережну Україну. “Польща від моря до моря” — стало задушевним бажанням польського буржуазного правительства на чолі з соціал-зрадником Пілсудським.

Польська шляхта і мріяти про те не могла, що ці пляни єї вдасться здійснити без завзятої боротьби. До війни проти совітів закривала Польщу також Антанта,

а головню буржуазна Франція, яка бачила в Великій Польщі сильне забороло проти поширювання революційних змагань зі Сходу на Захід. Франція вислала Польщі не лиш амуніцію і хліба, але позичила єї також своїх офіцірів, щоб обучували польську армію воєнної тактики. Проти війни з совітськими республіками підносилися протести в нутрі Польщі з робітничих кругів, проти правительственной заборчої політики вели кампанію польські комуністи в індустриальних центрах Польщі — але все те було на дармо, польська шляхта кровавою рукою давила всякий спротив зі сторони робітництва Польщі — і дальше йшла до своєї ціли.

Ця ціль була — похід на Київ, на Москву, повалення совітської влади в Росії і на Україні і здійснення мрій про Велику Польщу.

Похід проти червоних війск почався.

Рівночасно з польською армією посувається на полудні в гллуб України Петлюра на чолі своєї чорносогенної армії. Це була нова контрреволюція на Україні. Знов заворушилися дуки, знов вхопили за кріси і почали нову боротьбу проти радянської влади. Вправді цим разом контрреволюція обнимає вже далеко вузші круги населення України. Колишня Центральна Рада розбилася, з ньої уступила часть соціал-демократів під проводом Винниченка, так що тепер контрреволюційне правительство Петлюри опиралося цілком на всіх реакційних відтінках української буржуазної кляси, почавши від жовтих соціал-демократів (соціал-зрадників) в роді Петлюри, а скінчивши на польських дідичах, що сподівалися відзискати назад свої земельні посілости на Україні.

Пілсудський і Петлюра скорим походом йшли на Київ. Червона армія, що мабуть не була приготована

на атак відступала взад. Українські Січові Стрільці, що після посліднього пораження Петлюри були перейшли на сторону большевиків, з ненацька заатакували червоні відділи, зрадили большевиків. Це дуже помогло Петлюрі і Пiлсудському.

Дня 8. мая 1920. р. війскові відділи Пiлсудського і Петлюри увійшли до Київа. Петлюра сейчас почав господарити на Україні. Утворив нове правительство (з премієром Лівіцьким — і міністром рiльництва М. Стемповським (поляком)), та задумував на добре розсістися на правобережній Україні під крилом армії Пiлсудського.

А тимчасом червона армія перегруповувалася; спроваджено нові відділи з других фронтів, втягнуто до боротьби нових рекрутів-комуністів, і так скріплена робітничо-селянська армія ударила на наїздників з півночі і полудня від Київа. Польське і Петлюрове військо мусіло втікати з Київа. Оно забарилося там лиш 10 днів. Радість контрреволюції була недовга. Від того часу буржуазне військо Пiлсудського і Петлюри без перестанку мусіло відступати взад, лишаючи за собою много полонених, убитих і ранених. Польська армія нищила мости, залізниці і села та на спілку з Петлюровими бандами уряджувала кроваві жидівські погроми.

Червона армія без віддиху переслідувала утікаючих напасників. Петлюру виперто з України. Большевики цим разом не здержалися на галицькій границі, а перейшли ріку Збруч і увійшли до Галичини та посувалися дальше на захід, в напрямі Львова і Стрия. Галицьке робітництво та убоге селянство приймало червоноармійців з отвертими руками. Думали робітники

та селяне Сх. Галичини, що они вже позбулися української та польської буржуазії, що настав час для утворення в Галичині Радянської Влади. Утворений галицький революційний комітет розвинув свою діяльність в тім напрямі.

На півночі червона армія йшла на Варшаву. З початком серпня передні большевицькі відділи опинилися на передмістях Варшави.

Однак це була найдалше висунена на захід точка, до якої мали посунутися большевики. Польська буржуазія Варшаву вратувала. Сконцентрована під Варшавою польська армія, при допомозі французьких офіцерів і аліантської амуніції, встигла спинити большевиків. Червона армія почала подаватися взад в взірцевім порядку. Рівночасно мирові переговори між большевиками і поляками відновлено в Ризі.

В Сх. Галичині кіннота Буденного продовжала свій похід на захід. В многих місцевостях Сх. Галичини вибухали оружні повстання проти польської влади. Однак повстання не були добре зорганізовані і не були успішні. Повстанці в околиці Стрия були встигли злучитися з передньою сторожою червоної армії — однак не на довго. Кіннота Буденного якраз тоді почала відступати. Єї було треба на иншій фронті. Появився новий ворог на чолі нової контрреволюції: Врангель вирушив з Криму на північ.

Це прискіпило заключення мира між Польщею з одної сторони, а Совітською Росією і Україною з другої. В половині жовтня заключено угоду в Ризі. Про цей мир висказувалися большевицькі представники, що це був "мир без побідника і без побідженого", однак без сумніву він більше корисний для Польщі, ніж для Ра-

лянських Республік. Польща була примушена признати незалежність Білоруси і Радянської України. Сх. Галичина осталася при Польщі.

На большевицько-польській границі настав спокій. Це дало можливість большевикам перенести з того фронту проти Врангеля значні червоні відділи. Врангель в спів тимчасом заняти шмат території величини півострова Криму по лівім боці Дніпра. Його правительство признала Франція. Аліантські кораблі привозили величезні запаси амуніції і поживи для його армії, та для колишніх царських чиновників, що позлітались на Крим, ожидаючи упадку Совітської влади, та відновлення “демократичної” (царської) Росії.

Ще раз підносить голову Петлюра. На чолі армії, що мала складатися переважно з російської чорної сотні, він знова вдирається на Україну з Галичини. В Білоруси появился Балахович і йому також удалося віднести незначні побіди над відділами червоної армії.

Однак всяка контрреволюція і в Росії і на Україні вже зближалася до кінця. В половині падолиста (1920. р.) армію Врангеля цілком розбито, Крим опинився під владою совітів.

При кінці падолиста розбито банди Петлюри і Балаховича. Оба они мабуть раз на все зникли з виднокруга контрреволюції в Росії і на Україні. Цей останній контрреволюційний замах Петлюри мав на Україні ще менше попертя як всі попередні. В злуці з цим замахом годиться згадати про виступ проти Комуністичної Партії (большевиків) України т. зв. Української Комуністичної Партії. Ця остання (У. К. П.), що головно складається з колишніх правих соціал-демократів (переважно едемогра-

лізована інтелігенція) користаючи з замішання під час і по наступі Врангля-Петлюри, розпочала боротьбу (поки що полемічну) проти К. П. (б.) У., яка була і є двигачем пролетарської революції на Україні. Провідники У. К. П. (між ними і безпутний Винниченко), що врослись душею і тілом в буржуазно-шовіністичну ідеологію, прибрали тепер плащик “комунізму” щоб було їм легче вести боротьбу проти робітничо-селянської влади.

Однак пролетаріят України, при допомозі пролетаріату Росії, що подолав всі дотеперішні контрреволюції, подолає також всі інші, під якими плащами вониб не появлялися.

Комуністична Партія України держить сильно в руках керму Радянської Влади на Україні.

Днесь нема ворога, якийби був в силі повалити Радянську владу. По утвердженню тої Влади в Росії, на Україні і в других республиках Європи та Азії, єї ідеї, ідеї комунізму, під тягарем невмолимого закона історії, мусять поширюватися дальше на полудень, схід і захід.

